

BORIVOJ ČOVIĆ
(1927 – 1995)

Branka Raunig (Bihać), Blagoje Govedarica (Berlin/Heidelberg)

Ove godine navršilo se punih deset godina od iznenadne i prerane smrti Borivoja Čovića, arheologa i humaniste, člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i njenog Centra za balkanološka ispitivanja. Borivoj Čović je rođen u Sarajevu 24.10.1927. godine, a umro je izmučen ratom u opkoljenom Bihaću, u noći između 10. i 11. juna 1995. godine. Zbog ratnih uslova ova Akademija i njen Centar nažalost nisu bili u mogućnosti da organizuju komemoraciju i odgovarajući ispraćaj svom članu. U želji da to barem djelimično nadoknade, članovi redakcije se sjećaju cijenjenog Urednika i kolege i posvećuju mu ovaj broj Godišnjaka na desetu godišnjicu njegove smrti.

Osnovnu školu i gimnaziju Borivoj Čović je završio u rodnom gradu, mada sa nešto zakašnjenja zbog učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi u toku drugog svjetskog rata. Nakon gimnazije opredijelio se za studij arheologije kojoj će i posvetiti čitav svoj radni vijek. Studirao je i diplomirao na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1954. godine, a na istom univerzitetu je 1965. promovisan za doktora nauka. Borivoj Čović je u svakom pogledu dao izuzetan doprinos razvoju arheološke nauke u Bosni i Hercegovini. Već kao apsolvant počeo je 1953. godine raditi u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, a u toj ustanovi ostao je do penzionisanja 1992. godine. U Zemaljskom muzeju bio je biran za kustosa, zatim naučnog saradnika, višeg naučnog saradnika i najzad naučnog savjetnika. Od 1957. do 1967. godine bio je načelnik Arheološkog odjeljenja, a zatim od 1967. do 1973. i direktor Zemaljskog muzeja. Osim redovnog posla Borivoj Čović je od 1974. do početka rata u proljeće 1992. godine, obavljao i poslove odgovornog urednika arheološke sveske Glasnika Zemaljskog muzeja, najstarijeg i bez sumnje najznačajnijeg kulturno-istorijskog glasila u Bosni i Hercegovini. Bio je jedan od pokretača ponovnog izdavanja, a od 1974. do 1979. godine i odgovorni urednik «Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums», časopisa koji je izlazio na više svjetskih jezika i koji je rezultate

istraživanja Zemaljskog muzeja iz oblasti arheologije, etnologije i prirodnih nauka učinio dostupnim široj svjetskoj naučnoj javnosti.

Naučni rad i doprinos akademika Borivoja Čovića zaslužuju posebnu studiju, a ovdje smo u mogućnosti da njegov obimni opus prikazemo samo u naznakama i u najsajetijem obliku. Čovićevo primarno naučno opredjeljenje je praistorijska arheologija, a u tom okviru bronzano i nekoliko i željezno doba. Uz to se povremeno bavio i istraživanjem neolita (višeslojno naselje Gornja Tuzla) i eneolita, odnosno bakarnog doba. U više navrata prilikom rekognosciranja terena, kartirao je i zapisao osnovne podatke, kako o poznatim, tako i o novootkrivenim arheološkim lokalitetima u sjeverozapadnoj, jugozapadnoj i jugoistočnoj Bosni. Rukovodio je brojnim arheološkim terenskim istraživanjima prahistorijskih nalazišta u Bosni i Hercegovini, naročito gradinskih naselja: Kekića Glavica kod Bosanske Krupe, Zemunica u Radosavskoj kod Banja Luke, Velika gradina u Varvari kod Prozora, trostruka gradina u Sovićima kod Gruda, gradina Nečajno kod Posušja i druge. Posebno treba istaknuti 24-godišnje sistematsko istraživanje gradine Pod kod Bugojna koje je Borivoj Čović obavio u vremenu od 1959. do 1983. godine. Bavio se i istraživanjem grobova, kako onih pod grobnim gomilama (Podiljak u Sjevskom kod Rogatice, Ljeskova Glavica kod Trebinja, Orah kod Bileće, Pac-Polje kod Nikšića, Gubavica kod Mostara), tako i ravnih nekropola (Crkvina u Golubiću kod Bihaća). Bio je veoma dobar i metodičan istraživač kako na terenu, tako i u studijskom poslu. Iskopavanja je izvodio izuzetno pažljivo i precizno u nastojanju da što potpunije pročita "podzemnu arhivu" nataloženu u arheološkim slojevima istraživanih lokaliteta. Takvim načinom rada uspio je da identifikuje i definiše do tada nepoznatu Posušku kulturu koja je obilježila razvoj bronzanog doba na prostoru Hercegovine, jugozapadne Bosne i dijela Dalmacije. Taj uspjeh mu je pricinjavao posebno zadovoljstvo, te je znao reći: "ne pruža se svakom arheologu prilika da otkrije novu kulturu". Uz brojne stručne i naučne tekstove u kojima je iznosio rezultate svojih terenskih istraživanja, objavio je i više metodološko-teoretskih rasprava o problemima umjetnosti bronzanog i željeznog doba, o prahistorijskoj metalurgiji, zatim o kulturnom razvoju i etnogenezi ilirskih plemena i o njihovom odnosu prema drugim plemenskim zajednicama tog vremena. Ovdje treba istaći pet objavljenih monografija, više od 70 sintetskih studija, oko 40 stručnih radova, te brojne referate na simpozijima, kako na međunarodnim, tako i na onim domaćim u okvirima tadašnje Jugoslavije. Među monografijama posebno treba istaći dva toma posvećena glasinačkoj kulturi "Glasinac 1 i 2", u kojima je zajedno sa A. Bencem, obradio obimni, davno iskopani, ali u nauci do tada slabo pristupačan, materijal iz tumula sa glasinačke visoravni. Tom prilikom je taj veoma vrijedni materijal sistematizovan kulturno i hronološki, što je pružilo osnovu i oslonac za opredjeljivanje brojnih sličnih nalaza sa

susjednih područja, kao i modernije i potpunije sagledavanje Glasinačke kulture u cjelini. Tom problematikom se bavio u više navrata i kasnije, osjetljivajući pojedine segmente ili objavljujući nove nalaze.

Od studijskih djela posebno mjesto zauzima doktorska disertacija "Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni" (1965), u kojoj je dat hronološki razvoj gradinskih naselja u Bosni i dokazano da do tada uobičajeni naziv "gradinska kultura" zapravo nema pravog sadržaja, već da gradine postoje u različitim kulturama bakarnog, bronzanog i željeznog doba. Takođe su izuzetno vrijedne Čovićeve studije o prahistorijskoj metalurgiji "Počeci metalurgije željeza na sjeverozapadnom Balkanu" i "La prima et media età del bronzo sulle coste orientali dell' Adriatico e sul suo retroterra" (oba teksta objavljena u našem Godišnjaku broj XVIII/16 iz 1980. godine). U prvom članku dati su podaci o najstarijim predmetima od željeza na prostoru sjeverozapadnog Balkana, elementi društveno-ekonomskog razvoja koji je uslovio otkrivanje metalurgije željeza, te konsekvence koje je taj novi vid metalurgije imao po tadašnji kulturni razvoj ovoga područja. Čović jasno naglašava da se tu radilo o jednom vidu društvene i ekonomske revolucije koja je unijela značajne promjene u etničkoj i duhovnoj strukturi i usloвила formiranje većih društvenih zajednica, kao što su ilirska i druga starobalkanska plemena. U drugoj raspravi razjašnjen je mehanizam pojave bronzanih objekata na istočnoj obali Jadrana i u njenom zaleđu, te inovacije u kulturnom razvoju koje je upotreba novih oruđa i oružja izazvala na ovim prostorima. Posebno je bitna obrada srednjeg bronzanog doba sjeverozapadnog Balkana, perioda koji je prije Čovićevih istraživanja bio izuzetno slabo proučen i skoro nepoznat. Najzad u članku "Praistorijsko rudarstvo i metalurgija u Bosni i Hercegovini – stanje i problemi istraživanja" (Godišnjak XXII/20, 1984.), Čović je prikazao karakteristične metalne objekte kao i intenzitet metalurške djelatnosti u toku pojedinih prahistorijskih perioda, počev od nešto skromnije metalurgije u bakrenom dobu, preko ranog, srednjeg i kasnog bronzanog doba, do snažnog razvoja metalurgije u željeznom dobu, kada se na brojnim prahistorijskim naseljima nalaze ostaci obrade metala u vidu željezne troske.

Svakako vrijedno pažnje je i učešće Borivoja Čovića na brojnim naučnim skupovima od kojih je mnoge i sam organizovao ili suorganizovao. Treba se samo prisjetiti njegovog referata "Osnovne karakteristike materijalne kulture Ilira na njihovom centralnom području" održanog na Simpozijumu o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba u Sarajevu 1964. godine, ili teksta "Ethnogenese der Illyri-er aus der Sicht de Vor- und Frügeschichte" sa međunarodnog naučnog skupa o etnogenezi evropskih naroda održanog u Mainzu 1982. godine, kojima je dobrim dijelom zacrtan put daljeg istraživanja ilirske kulture. Ne manje važni su referati "Umjetnost kasnog bronzanog i ranog željeznog

doba na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu” sa naučnog skupa o duhovnoj kulturi Ilira, u Herceg Novom 1983; "Einige Anmerkungen zu dem Problem der Entstehung der Bronzezeitkulturen" sa trećeg poljsko-jugoslavenskog okruglog stola 1983; "Importation of Bronze Vessels in the Western Balkan – 7 to 5 Century" sa međunarodnog simpozijuma u Trentu 1983. godine, "Die Bronzezeit im "illyrischen" Raum und das Problem der ethnischen Zuschreibung archäologischer Funde" sa Prvog iliro-tračkog simpozijuma "Paleobalkanska plemena između Jadranskog i Crnog mora od neolita do helenističkog doba", Niš – Blagoevgrad 1989. i mnogi drugi.

Neizmjeran je doprinos Borivoja Čovića u ostvarenju dva najveća publicistička projekta bosansko-hercegovačke arheologije - Praistorije jugoslavenskih zemalja, koju je izdao Centar za balkanološka ispitivanja ANU BiH i Arheološkog leksikona Bosne i Hercegovine u izdanju Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1988. godine. Praistorija jugoslavenskih zemalja izdata je u 5 knjiga, od kojih svaka predstavlja zaokruženu kulturno-hronološku cjelinu : I Paleolit, II Neolit, III Eneolit (bakreno doba), IV Bronzono i V Željezno doba. Za četvrtu knjigu – Bronzono doba (1983.) Borivoj Čović je bio redaktor i glavni autor sa osam poglavlja i preko 200 stranica teksta. U svakom od ovih tekstova Čović je iznio odabrani relevantni materijal, sintetizirao bitne podatke za svaku pojedinu regiju i odredio jasan kulturni i historijski kontekst svake kulturne cjeline, pri čemu je obrađen veoma širok prostor od istočne Bosne do Istre. Čović je sudjelovao i u petoj knjizi Praistorije - Željezno doba (1987.) obradivši pet bitnih poglavlja, od koji ona o kulturnim grupama Donja Dolina – Sanski Most, Srednjodalmatinska, Srednjobosanska i Glasinačka, bez sumnje predstavljaju trajno vrijedne sinteze i primjer kompleksnog sagledavanja problema i obuhvatnu kulturno-historijsku interpretaciju podataka, koje u punoj mjeri karakterišu cjelovitost pristupa Borivoja Čovića arheologiji i historijskoj nauci uopšte. Edicija " Praistorija jugoslavenskih zemalja" će zasigurno još dugo ostati nezaobilazan oslonac u proučavanju najstarije povijesti ovih prostora. To je djelo jedne izuzetne generacije arheologa, istraživača i teoretičara, među kojima je Borivoj Čović svojim velikim znanjem, širinom i dubinom shvatanja problema, kao i visprenošću u njihovom razrješavanju, bio i ostao jedna od najistaknutijih figura.

U okviru pripreme Arheološkog leksikona BiH, pored toga što je bio inicijator i odgovorni urednik tog obimnog višetomnog djela, Čović je bio i glavni organizator rada velikog tima autora-saradnika, dok je sam napisao desetak većih priloga i oko 300 manjih tekstova o pojedinim arheološkim lokalitetima. Arheološki leksikon bez sumnje predstavlja nezaobilaznu osnovu svih daljih terenskih i studijskih istraživanja na prostorima Bosne i Hercegovine.

Zbog obimnih poslova koje je obavljao na pripremi i publikovanju dva prethodno navedena temeljna djela bosansko-hercegovačke arheologi-

je nije uspio da pripremi za štampu drugi dio (kasno bronzano i željezno doba) rezultata 24-godišnjeg arheološkog iskopavanja na višeslojnoj gradini Pod kod Bugojna, čiji je prvi dio (rano bronzano doba) objavljen 1991. godine. Ovo prvo sistematsko i dugogodišnje istraživanje jednog gradinskog naselja u Bosni, pružilo je jedinstvene podatke o unutrašnjoj organizaciji naselja uključujući tu sakralne objekte (svetilište-hram) i stambene zgrade sa radionicama. Ulice u tom naselju su vjekovima obnavljane uvijek po istom pravcu, pokazujući time jasnu arhitektonsku koncepciju i elemente koji karakterišu jednu razvijenu protourbanu aglomeraciju.

Tokom višegodišnjih istraživanja na Podu je učestvovalo 36 mladih arheologa (neki i u više kampanja), te je na taj način ovo istraživanje bilo i svojevrsna "škola" arheoloških iskopavanja, posebno s obzirom na moderne metode Čovićevog rada i prakse. I druga arheološka iskopavanja kojima je Borivoj Čović rukovodio, bila su za njegove mlađe saradnike uvijek svojevrsna praktična nastava, jer on nije bio od onih ljudi koji kriju svoje znanje. Naprotiv, uvijek je kolegama iznosio svoja zapažanja i ukazivao na detalje kojima treba posvetiti pažnju, a u isto vrijeme bio je spreman da sasluša i prodiskutuje o različitim, pa i suprotnim mišljenjima. Pedagoška djelatnost Borivoja Čovića nije bila ograničena samo na terenska podučavanja mladih kolega-arheologa. Od 1973. godine bio je profesor arheologije na Katedri za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Na istom fakultetu bio je mentor i nastavnik na postdiplomskim studijama "Ilirologije", kao i na studijama "Kulturna povijest Jadrana" u Dubrovniku. Nekoliko mladih doktoranata i specijalista iz Njemačke, Hrvatske i SAD uspješno je odbranilo svoje doktorske disertacije, odnosno završilo specijalističke studije zahvaljujući svesrdnoj mentorskoj podršci Borivoja Čovića. Ovdje treba spomenuti i knjigu B. Čovića "Od Butmira do Ilira" koja je u seriji Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine izdata 1976. godine, i bila usmjerena ka edukaciji šire kulturne javnosti o povijesnom trajanju na ovim prostorima. Mada zasnovana na strogo provjerenim naučnim činjenicama, knjiga je pisana na veoma prijemčiv način, tako da je sadržaj bio dostupan i zanimljiv srednjoškolcima, a istovremeno veoma koristan stručnjacima.

Na osnovu zapaženih izuzetnih stručnih i naučnih kvaliteta, Borivoj Čović je već 1978. izabran za dopisnog, a 1987. godine za redovnog člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, gdje je jedno vrijeme obavljao poslove sekretara Odjeljenja društvenih nauka, a bio je i član više Akademijinih odbora. Još od 1963. bio je član Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH i stalni član redakcije našeg Godišnjaka. Za direktora Centra za balkanološka ispitivanja i odgovornog urednika Godišnjaka izabran je 1989. godine. Čović je bio član Njemačkog arheološkog instituta u Berlinu, a saradivao je sa brojnim institucijama, kako na prostoru bivše Jugoslavije, tako i inostranstvu. Zaista su rijetki ljudi koji su, kao Borivoj Čović, u sebi nosili toliko stvaralačke energije, snažne

volje i sposobnosti da se, uporedo s prebogatom ličnim doprinosom nauci, u tolikoj mjeri posvete organizovanju i podsticanju naučnog rada. I u tom pravcu je njegov doprinos nemjerljiv, kako onaj u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, tako i u asocijacijama arheologa i muzejskih radnika Bosne i Hercegovine i bivše Jugoslavije. Za izuzetno uspješno djelovanje u širim okvirima struke Borivoj Čović je odlikovan Ordenom rada sa srebrnim vijencem 1971. godine, a Ordenom rada sa zlatnim vijencem 1985.g. Godine 1977. za višegodišnje vrhunske domete u oblasti kulture i nauke, dodjeljena mu je 27-julska nagrada Bosne i Hercegovine.

Uz članove njegove uže i šire porodice i brojne prijatelje, zbog pre-rane smrti Borivoja Čovića, žale i mnogobrojne kolege i njegovi studenti, ne samo u našoj zemlji i neposredno susjednim evropskim zemljama, već može se reći i širom svijeta. No, ostaju obimna i izuzetno vrijedna djela Borivoja Čovića koja će i u narednom dobu, kao i do sad, biti neophodan pratilac i siguran putokaz svima koji se budu bavili starijom prošlošću Bosne i Hercegovine i zapadnog Balkana.

BORIVOJ ČOVIĆ (1927 – 1995)

In diesem Jahr jährt sich zum zehnten Mal der Todestag des früh und plötzlich verstorbenen Archäologen und Humanisten Borivoj Čović, Mitglied der Bosnisch-herzegowinischen Akademie der Wissenschaften und Künste und des Zentrum für Balkanoforschungen. Der am 24. 10. 1927 in Sarajevo geborene Borivoj Čović starb in der Nacht vom 10. zum 11. Juni 1995 während des Krieges in der belagerten Stadt Bihać. Infolge der Kriegswirren waren die Akademie und das Zentrum für Balkanologische Forschungen leider nicht in der Lage eine würdige Trauerfeier zu veranstalten. Aus diesem Anlass erinnern sich die Redaktionsmitglieder mit diesem Text an ihren hoch geachteten Herausgeber und widmen ihm diese Ausgabe von Godišnjak.

Bis zum Abschluss des Gymnasiums blieb Čović in seiner Geburtsstadt. Die Schulzeiten waren vom Zweiten Weltkrieg, an dem Čović auch als Mitglied der Befreiungsarmee teilnahm, geprägt. Nach dem Gymnasium entschied er sich für ein Studium der Archäologie, der er bis zum seinen Ableben stets treu blieb. Sein Studium beendete er 1954 an der Philosophischen Fakultät in Belgrad. Im Jahre 1965 erwarb er an der gleichen Universität auch seinen Dokortitel.

Borivoj Čović war in jeder erdenklichen Hinsicht an der Entwicklung der archäologischen Wissenschaft in Bosnien und Herzegowina be-

teiligt. Bereits seit 1953 war er im Landesmuseum Bosnien-Herzegowinas tätig, wo er auch bis zu seiner Pensionierung im Jahr 1992 blieb. In dieser Einrichtung hat er als Kustos, wissenschaftlicher Mitarbeiter und als wissenschaftlicher Berater gearbeitet. Von 1957 bis 1967 übte er die Funktion des Leiters der Archäologischen Abteilung und vom 1967 bis 1973 des Direktors des Landesmuseums aus. Neben dieser Tätigkeit leitete er von 1974 bis 1992 die Redaktion der archäologischen Ausgabe des Glasnik (Glasnik Zemaljskog muzeja), der ältesten und zweifellos wichtigsten kultur- geschichtlichen Zeitschrift Bosniens und Herzegowinas.

Neben Glasnik war er auch an der Wiederbelebung der "Wissenschaftlichen Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums" beteiligt, einer Zeitschrift, die die Ergebnisse der Museumsforschung aus den Bereichen Archäologie, Ethnologie und Naturwissenschaften in mehreren Fremdsprachen der wissenschaftlichen Öffentlichkeit präsentiert hat.

Die Forschungen des Akademikers Borivoj Čović verdienen eine eigene Studie. Hier können seine umfangreichen wissenschaftlichen Tätigkeiten nur kurz skizziert werden. Čovićs primäres Beschäftigungsfeld war die prähistorische Archäologie und insbesondere die Bronze- und Eisenzeit, obwohl er auch zum Neolithikum (Siedlung in Gornja Tuzla) und Kupferzeit einige Arbeiten verfasst hat. In den zahlreichen Feldbegehungen hat er mehrere Fundstellen im nordwestlichen, südwestlichen und südöstlichen Teil Bosniens entdeckt, beschrieben und kartiert. Als Leiter vieler archäologischer Ausgrabungen hat er sich besonders um die Erforschung der Höhensiedlungen (Gradina) Verdienst gemacht. Zu nennen sind u. a.: Kekića Glavica bei Bosanska Krupa, Zemunica in Radosavska, Velika Gradina in Varvara bei Prozor, Sovići bei Grude, und Nečajno bei Posušje. Besonders hervorzuheben ist die 24-jährige Erforschung (1959-1983) der Höhensiedlung Pod bei Bugojno.

Neben Siedlungen untersuchte er auch die Grabhügeln (Podilijak in Sjeversko bei Rogatica, Ljeskova Glavica bei Trebinje, Orah bei Bileća, Pac-Polje bei Nikšić, Gubavica bei Mostar), sowie einige Flachgräbernekropolen (Crkvina in Golubić bei Bihać).

Er war ein guter und systematischer Forscher, sowohl bei den Grabungen als auch bei der Verfassung der Studien. Seine Ausgrabungen zeichnen sich durch hervorragende Dokumentation und Tagebücher aus. Das Ergebnis seiner methodischen Arbeit ist u. a. die Entdeckung und Definierung der frühbronzezeitlichen Posušje-Kultur in Herzegowina, südwestlichem Teil Bosniens und in einem Teil Dalmatiens. Diese Ergebnisse machten ihm zu einem glücklichen und zufriedenen Mensch ("nicht jeder Archäologe hat die Ehre eine neue Kultur definieren zu dürfen").

Zu den zahlreichen Artikeln in denen er die Ergebnisse seiner Ausgrabungen veröffentlichte, reihen sich auch mehrere methodologisch -

theoretische Abhandlungen über die Kunstfertigkeit der Bronze - und Eisenzeit, die prähistorische Metallurgie sowie über die Genese der Illyrer und ihren Beziehungen zu den benachbarten Völkern ein.

Von ihm veröffentlicht wurden fünf Monographien, 70 Abhandlungen und 40 wissenschaftliche Artikeln sowie mehrere Vorträge, die er bei verschiedenen internationalen und jugoslawischen Kongressen hielt.

Unter den Monographien sind vor allem zwei Glasinac-Kataloge zu erwähnen, in denen er zusammen mit A. Benac die Funde aus den alten Grabungen der Grabhügel von der Glasinac – Hochebene veröffentlicht und wissenschaftlich behandelt hat. Diese chronologische und kulturelle Einordnung der wertvollen Altfunde trug entscheidend zur Definierung der Glasinac-Kultur als ein eigenständiges vorgeschichtliches Phänomen bei. Die einzelnen Merkmale dieser Kultur hat Čović auch in seinen späteren Arbeiten immer wieder belichtet und herausgestellt.

Einen besonderen Platz unter Čovićs Studien nimmt seine Dissertationsarbeit aus dem Jahr 1965 mit dem Titel "Einführung in die Stratiographie und Chronologie prähistorischer Gradinen in Bosnien" ein in der er die chronologische Abfolge der Höhengiedlungen in Bosnien herausarbeitete und eindeutig bewies, dass die sog. "Kultur der Gradinen" kein zeitlich begrenztes Phänomen ist, sondern durchgehend von der Kupferzeit bis in die Eisenzeit zu verfolgen ist.

Nicht weniger wichtig sind seine Arbeiten über die prähistorische Metallurgie wie z. B. "Počeci metalurgije željeza na sjeverozapadnom Balkanu" und "La prima et media età del bronzo sulle coste orientali dell' Adriatico e sul suo retroterra" (beide Arbeiten sind im Godišnjak XVIII/16 im Jahr 1980 veröffentlicht worden).

Die erst genannte Arbeit beinhaltet nicht nur ausführliche Angaben über die ältesten Eisengegenstände im nordwestlichen Balkan, sondern auch theoretische Überlegungen über die sozialen und kulturellen Änderungen und Konsequenzen, die das neue Metall mit sich brachte. Dabei betonte Čović, dass es sich bei dieser gesellschaftlichen Wandlung um eine Art Revolution handelte, die sowohl ethnische als auch geistige Strukturen verändert hat und schließlich entscheidend die Bildung der größeren Gemeinschaften, wie z.B. der illyrischen und anderen paleobalkanischen Völkerschaften beeinflusst hat.

In der zweiten Studie betrachtete Čović das Prozess, der zur Ausbreitung der Bronzegegenstände an der östlichen Adriaküste und im Hinterland führte sowie die damit verbundenen kulturellen Innovationen. Einen besonderen Stellenwert im Rahmen dieser Studie hat die Bearbeitung der mittelbronzezeitlichen Periode des nordwestlichen Balkans, einer Zeitstufe, die bis dahin in diesem Raum wenig bekannt war.

In dem Artikel "Praistorijsko rudarstvo i metalurgija u Bosni i Hercegovini- stanje i problemi istraživanja (Godišnjak XXII/20, 1984) stellte

Čović die charakteristischen Metallobjekte dar und schildert die Entwicklungsstufen und Intensität der Metallurgie in Bosnien und Herzegowina in verschiedenen Zeitstufen, ausgehend von der Kupferzeit über die Bronzezeit bis zur starken Aufschwung in der Eisenzeit, da Eisenschlacke, als direkter Hinweis für metallurgische Tätigkeit, in zahlreichen Siedlungen belegt ist.

Borivoj Čović organisierte und ermöglichte nicht nur zahlreiche Kongresse, sondern nahm an vielen selbst teil. Als wegweisend für die Erforschung der illyrischen Kultur kann man seinen Vortrag "Osnovne karakteristike materijalne kulture Ilira na njihovom centralnom području" auf dem Symposium über die räumliche und chronologische Gliederung der Illyrer in der Vorgeschichte in Sarajevo 1964 bezeichnen. Nicht weniger wichtig für diese Problematik ist auch sein Referat "Ethnogenese der Illyrer aus der Sicht der Vor- und Frühgeschichte", den er 1982 auf dem internationalen Kongress über die Ethnogenese der europäischen Völker in Mainz gehalten hat.

Zu den wichtigen Referaten gehören zweifellos auch folgende: "Umjetnost kasnog bronzanog doba i ranog željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i njenom zaleđu" vorgetragen auf dem Kongress über die geistliche Kultur der Illyrer (Herceg Novi, 1983); "Einige Anmerkungen zu dem Problem der Entstehung der Bronzezeitkulturen" (polnisch-jugoslawisches archäologisches Treffen, 1983); "Importation of Bronze Vessels in the Western Balkans 7 to 5 Century" (Trento, 1983); "Die Bronzezeit im "illyrischen" Raum und das Problem der ethnischen Zuschreibung archäologischer Funde" im Rahmen des ersten illyrisch-trakischen Symposiums "Paleobalkanische Stämme zwischen Adria und dem Schwarz Meer vom Neolithikum bis Hellenismus" in Niš-Blagoevgrad.

Borivoj Čović hat entscheidend mitgewirkt bei der Entstehung der zwei größten publizistischen Projekte der bosnisch-herzegowinischen Archäologie: der vom Zentrum für Balkanforschungen herausgegebene große Edition "Praistorija jugoslavenskih zemalja" (Vorgeschichte der jugoslawischen Länder) und des Archäologischen Lexikons Bosnien und Herzegowinas herausgegeben im Jahr 1988 vom Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseum in Sarajevo.

"Praistorija jugoslavenskih zemalja" umfasst fünf Teile, die chronologisch gegliedert sind: I Paleolithikum; II Neolithikum; III Kupferzeit; IV Bronzezeit; V Eisenzeit.

Im vierten Teil über die Bronzezeit (1983) hat Čović die Rolle des Redakteurs übernommen und über 200 Seiten Text beige-steuert. Seine Beiträge behandeln einen großen Raum, von Istrien bis zum Ostbosnien. Für jede Region hat Čović die wichtigsten Funde dargestellt und sie in einen chronologisch-kulturellen Kontext eingeordnet.

In dem fünften Band dieser Edition (Eisenzeit) hat Čović fünf Kapitel verfasst, in denen er die Kulturgruppen wie Donja Dolina-Sanski Most, Srednjodalmatinska (Zentraldalmatinische), Srednjobosanska (Zentralbosnische) und Glasinac ausführlich und gründlich dargestellt hat. Diese Arbeiten sind wertvolle Synthesen und ein Beispiel einer komplexen Betrachtung und kultur-geschichtlichen Interpretation einer vorgeschichtlichen Kultur. Diese Gesamtheit in der Darlegung der prähistorischen Gesellschaften charakterisiert sehr deutlich seinen wissenschaftlichen Ansatz.

Die Edition "Praistorija jugoslovenskih zemalja" wird noch lange Zeit eine Basis für die Erforschung der Vorgeschichte in diesem Gebiet bleiben und kann als Werk einer außerordentlichen Generation von Archäologen, Forschern und Theoretikern bezeichnet werden. Borivoj Čović zählt mit seinem enormen Wissen und seiner gründlichen und geschickten Behandlung und Erklärung der archäologischen Fragen ohne Zweifel zu den herausragenden Vertretern dieser Generation.

Bei der Vorbereitung des mehrteiligen Archäologischen Lexikons Bosnien und Herzegowinas hat Čović als Initiator und Redakteur mitgewirkt. Gleichzeitig koordinierte er einen großen Kreis von Autoren und verfasste selbst auch mehr als zehn allgemeine Kapitel und über 300 kleinere Angaben über bestimmte Fundplätze. Dieses Lexikon ist eine unausweichliche Grundlage jeder archäologischen Forschung in Bosnien und Herzegowina.

Die umfangreichen Vorbereitungen dieser zwei großen Grundwerke der bosnisch-herzegowinischen Archäologie haben die Veröffentlichung des zweiten Teil seiner Monographie über Pod bei Bugojno (Spätbronze- und Eisenzeit) verhindert, deren erster Teil über die Frühbronzezeit 1991 erschienen ist. Diese erste systematische und langjährige Erforschung einer Höhensiedlung in Bosnien brachte einzigartige Erkenntnisse bezüglich der inneren Organisation einer Siedlung hervor. Neben den Werkstätten konnte in dieser relativ kleinen Siedlung auch ein sakrales Gebäude (Tempel) erkannt werden. Die durch mehrere Jahrhunderte hindurch einheitliche Straßen- und Gassenausrichtungen zeugen von einem architektonischen Konzept, das eine bereits protourbane Agglomeration auszeichnet.

An den langjährigen Ausgrabungen in Pod bei Bugojno nahmen 36 jüngere Archäologen teil, weshalb dieses Projekt auch als eine Art "Grabungsschule" bezeichnet werden kann, besonders wenn man die moderne und progressive Arbeitsweise Čovićs berücksichtigt. Auch seine anderen Ausgrabungen sind von den jüngeren Kollegen immer als eine ausgezeichnete praktische Ausbildung verstanden worden. Das liegt in erster Linie an seiner Bereitschaft mit anderen sein Wissen und seine Erfahrungen und Beobachtungen zu teilen. Dennoch war er für andere Meinungen und

Anregungen, auch gegensätzliche, stets offen und ein hervorragender Diskussionspartner.

Seine pädagogische Tätigkeit blieb nicht nur auf die Feldforschungen begrenzt. Seit 1973 unterrichtete er Archäologie an der Geschichtsabteilung der Philosophischen Fakultät in Sarajevo. An der gleichen Institution betreute er die Magisterarbeiten aus der "Illyrologie". In Dubrovnik lehrte er am Institut für Kulturgeschichte der Adria.

Unter Čovićs Betreuung haben mehrere jüngere Doktoranten aus Deutschland, Kroatien und USA ihren wissenschaftlichen Werdegang erfolgreich angefangen.

Hier muss auch das Buch "Von Butmir bis zu den Illyrern" genannt werden, welches Čović 1976 in der Edition "Kulturerbe Bosnien und Herzegowinas" veröffentlicht hat. Dieses überaus edukative Werk hat Čović in einer für jedermann zugänglichen Sprache verfasst, ohne den wissenschaftlichen Charakter aus den Augen zu verlieren. Durch dieses wunderbare Buch wurde nicht nur Archäologen ein sehr guter Einstieg in die frühe Geschichte Bosniens ermöglicht.

Aufgrund seiner fachlichen und wissenschaftlichen Qualitäten wurde Čović bereits 1978 Korrespondent und 1987 Mitglied der Akademie der Wissenschaften und Künste Bosnien und Herzegowinas. Hier war er als Sekretär der Abteilung für humanistische Wissenschaften und in mehreren Gremien tätig. Im Jahr 1989 wurde er zum Leiter des Zentrums für Balkanforschungen und zum Redaktionsvorsitzendem des Godišnjak ernannt. Borivoj Čović war ebenfalls das Mitglied des Deutschen Archäologischen Instituts in Berlin und kooperierte mit zahlreichen Institutionen und Einrichtungen im ehemaligen Jugoslawien und im Ausland.

Borivoj Čović gehörte zu jenen seltenen Menschen, die neben ihrer erfolgreichen wissenschaftlichen Tätigkeit auch noch die Kraft und die Energie hatten, sich mit der Organisation der für die wissenschaftliche Arbeit so nötigen Rahmenbedingungen zu befassen. In dieser Hinsicht hat Čović Großes geleistet, sowohl im Landesmuseum in Sarajevo als auch in den archäologischen und museologischen Gesellschaften Bosnien-Herzegowinas und des ehemaligen Jugoslawiens. Für seine wissenschaftlichen Erfolge wurden ihm mehrmals die hohen gesellschaftlichen Auszeichnungen verliehen.

Über den verfrühten Tod des Borivoj Čović trauern nicht nur seine Familienmitglieder, sondern auch zahlreiche Kollegen und ihre Studenten im Inland und in vielen anderen europäischen Ländern. Es bleibt jedoch sein umfangreiches Lebenswerk, als ein ständiger Begleiter und Wegweiser für jeden, der sich mit der Vor- und Frühgeschichte Bosniens und Herzegowinas und des westlichen Balkans auseinandersetzen wird.

(Übersetzung: Mario Gauranović)